

О.О.Ковалевська (Київ)

ВСЕУКРАЇНСКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІКРОІСТОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ»

Конференція під такою назвою відбулася 16 вересня 2010 р. в Інституті історії України НАНУ. Із вітальним словом до її учасників звернувся директор інституту, академік НАН України *В.А.Смолій*. На початку заходу пройшла презентація наукових здобутків Інституту історії України у сфері дослідження історії повсякденного життя та соціальної історії нашої країни часів непу та повоєнних років. Професор *С.В.Кульчицький* представив до уваги учасників конференції значну за обсягом працю «Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)» (2010 р.), яка стала результатом багаторічної праці колективу авторів, а член-кореспондент НАН України *В.М.Даниленко* познайомив аудиторію з проектом та змістом іншої колективної монографії – «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» (2010 р.).

У подальшому робота конференції відбувалася за секціями: «Проблеми теорії мікроісторичних досліджень», «Людина в контексті мікроісторії», «Унормовані та девіантні форми поведінки людини», «Родина та повсякденний побут», «Повсякдення суспільних верств», «Гендерні аспекти в історії повсякдення» та «Курйозні трансформації образів минулого в уявленні сьогодення». До уваги учасників заходу й запрошених осіб було представлено 45 доповідей (із 57 заявлених), автори яких продемонстрували широкий спектр наукових досліджень в обраних оргкомітетом для обговорення напрямках. Географічно та інституціонально доповідачі представляли майже всі регіони України, численні академічні установи, основні національні та державні вищі навчальні заклади й дослідницькі центри. Зокрема, Інститут історії України НАНУ, Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАНУ, Інститут історичної освіти НПУ імені М.П.Драгоманова (м. Київ), Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Кам'янець-Подільський національний університет імені І.Огієнка, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Донецький національний університет, Київський національний університет імені Т.Шевченка, Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури, Кримський економічний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В.Гетьмана» (м. Сімферополь), Дніпропетровський державний аграрний університет, Український центр гендерної освіти при НТУУ «КПІ» (м. Київ), Дрогобицький державний педагогічний університет імені І.Франка, Луганський національний університет імені Т.Шевченка та ін.

Науковий рівень доповідей, представлених на конференції, звичайно, був різним, ураховуючи той факт, що серед учасників заходу були як відомі, визнані в країні вчені, так і молоді науковці та аспіранти, які щойно розпочали свій шлях у науці. Серед тих виступів, які від початку роботи конференції привернули увагу учасників та слухачів, слід згадати доповідь *В.Тельвака* «Грушевськознавство: методологічні проблеми поступу». Автор наголосив, що студії над науковою спадщиною відомого історика, залишаючись найбільш популярними в українській історіографії, продовжують демонструвати звичайну традиційність у виборі тем, екстенсивний, спрямований суто на реконструкцію та накопичення фактологічної бази, характер, що, своєю чергою, породжує низку проблем. У висновках *В.Тельвак* зазначив, що існує нагальна потреба переосмислення методологічних засад грушевськознавства, подолання його традиційного мікрографізму та описовості.

У виступі *В.Молчанова* «Теоретичні підходи дослідження добробуту населення України у XIX – на початку XX ст.» основна увага була приділена визначенню змісту категорії «добробут» у працях дослідників соціально-економічної та соціально-політичної історії, а також можливості застосування існуючих науково-теоретичних концепцій щодо вивчення добробуту населення України протягом означеного доповідцем часу.

Дослідженню та висвітленню історії повсякденного життя селянства Наддніпрянської України протягом другої половини XIX – початку XX ст. була присвячена доповідь *В.Бондаря*. Підкресливши різне розуміння сучасними українськими істориками поняття «історія повсякдення», її складових частин та аспектів, доповідач зосередився на етапах дослідження повсякдення селян пореформеної доби та відображенні цього процесу в історіографії.

Кілька цікавих доповідей було виголошено під час роботи другої секції конференції – «Людина в контексті мікроісторії». Серед них виступ *Н.Пазюри*, присвячений спогадам М.Стороженка та відображенню в них питань повсякденного життя його родини. Зокрема, дослідниця зосередилася на періоді проживання родини Миколи Володимировича у с. Велика Круча Полтавської губернії, описах його будинку, окремих кімнат, бібліотеки, саду, а також на описі вченим повсякденного життя місцевих селян.

Не менш цікавою була доповідь *О.Бачинської* «Страхіття чиновників Новоросійського та Бессарабського генерал-губернаторства: Міхал Чайковський», присвячена аналізу поведінки представників російського чиновництва щодо постаті відомого авантюриста та вільномудця, учасника польського повстання, підданого Османської та Російської імперій – Міхала Чайковського, більш відомого як Садик-паша. Діяльність цієї людини викликала досить широкий спектр емоцій губернських чиновників, які мали опікуватися справами безпеки у краї. Вони відчували щодо М.Чайковського то неприхований страх, то захоплення, співчуття та потребу допомогти, що обумовлювалося харизмою цієї людини, його особистісними рисами та неочікуваними вчинками.

На окрему увагу заслуговують доповіді третьої секції конференції – «Унормовані та девіантні форми поведінки людини». Незважаючи на те, що в ході роботи секції виявилися різні підходи дослідників до змісту понять «норма» й «девіація» в поведінці окремої людини або груп населення, представлені доповіді викликали жвавий інтерес та дискусію учасників конференції. Одним із цікавих та змістовних був виступ *І.Сердюка*, присвячений проблемі повторних шлюбів у Гетьманщині протягом другої половини XVIII ст. Автор наголосив, що подібна практика була досить поширеною як в Європі, так і в Україні. Як матеріал для даного дослідження доповідач використав метричні книги церкви с. Яреськи Миргородського полку на Полтавщині.

Дещо інші аспекти «унормованої» та «девіантної» поведінки людини в суспільстві представила *О.Міхеєва*, доповідь якої була присвячена специфіці висвітлення у періодичних виданнях 1920-х рр. проблеми злочинності. Доповідачка представила до уваги слухачів порівняльний аналіз офіційної статистики правоохоронних органів та повідомлень преси часів непу, зосередившись на інформаційних можливостях видань, використаних авторкою для реконструкції тогочасного дискурсу злочинних дій, а також для розширення знань про буття пересічної людини в радянській Україні на початковому етапі запровадження непу. Певним чином із доповіддю *О.Міхеєвої* перегукувалася доповідь *О.Лаврут* «Політична поведінка студентської молоді в непівській Україні», висвітлюючи окремі аспекти неформальної поведінки студентів, заходи щодо ідеологічного тиску на інакомислячих тощо.

Найбільшою за чисельністю та тематичним розмаїттям виявилася секція, присвячена повсякденню суспільних верст. Серед цікавих доповідей слід відзначити виступ *Д.Аверіної-Лугової* «Явища антикультури як елемент заповнення сфери дозвілля городян Криму наприкінці XIX – на початку XX ст.», присвячений аналізу комплексу явищ суспільного життя, які мали негативний вплив на стан фізичного та психічного здоров'я городян різних міст Кримського півострова; *В.Стецюка* «Повсякденне життя залоги Кам'янця-Подільського (1917–1920 рр.)», в якій було охарактеризоване щоденне життя кам'янецького гарнізону в добу революційних перетворень, проаналізовано такі його аспекти, як побут військовослужбовців, випадки їх протиправних дій, участь у культурному житті міста; *Н.Гогохії* «Культура масових свят та українське суспільство в 1930-х рр.», в якому було розкрито зміст і функції культури масових свят, зазначено, що радянські ритуали конструювали тогочасний соціум, упорядковували його, демонстрували нові цінності; доповідачка наголосила, що формування нових святкових традицій мало відповідати партійно-ідеологічним настановам про те, що «масам треба надати максимум радощів, музики, видовищ, веселощів». Оригінальністю відзначалася доповідь *О.Попова*, присвячена процесу підготовки до турпоїздки за кордон громадян СРСР протягом 1950–1980-х рр. як на формальному, так і неформальному рівнях.

Надзвичайно цікавими були доповіді, прочитані під час роботи шостої секції («Гендерні аспекти в історії повсякдення»), що викликали жваву дискусію та численні запитання до доповідачів. Серед доповідей, які найбільш запам'ятались, були виступи *О.Лабур* «“Нова жінка”: унормовані образи жінки-суспільниці і жінки-трудівниці в радянській літературі України 1920–1930-х рр.» та *О.Стяжкіної* «“Міщанка” vs “бездуховний обиватель”: гендерні аспекти радянської повсякденності сер. 1960-х – сер. 1980-х рр.». У першій доповіді було представлено процес унормування образів жінки-трудівниці та жінки-суспільниці як складових образу «нової жінки» та відображення цього процесу в радянській науковій, публіцистичній літературі, періодиці, українських жіночих журналах 1920–1930-х рр. Друга доповідь, автором якої є визнаний фахівець у галузі гендерних студій *О.Стяжкіна*, висвітлювалося місце жінок та чоловіків у повсякденному житті 1960–1980-х рр., сутність їх соціальних ролей, зміст, так званих традиційних та модерних повсякденних практик тощо.

Оригінальними й нетрадиційними виявилися доповіді, виголошені учасниками сьомої секції конференції – «Курйозні трансформації образів минулого в уявленні сьогодення». Доповідь *О.Андрущука* присвячувалася нереалізованим проектам радянської влади щодо перейменувань багатьох міст та селищ України. *С.Батурина* висвітлювала питання відображення на шпальтах української преси початку 1990-х рр. історії скарбів Л.Полуботка. *О.Ковалевська*, чия доповідь супроводжувалася змістовною презентацією у Power Point, висвітлювала питання

трансформації уявлень суспільства про історичну особистість залежно від історичного періоду, в межах якого ці уявлення формуються та побутують, географії їх поширення (країни, континенти), а також від соціальної/професійної належності його представників на прикладі уявлень про гетьмана Івана Мазепу.

Наприкінці роботи конференції було підбито підсумки і визнана потреба у збільшенні досліджень з історії повсякдення й мікроісторії. Однією з нагальних проблем учасники заходу відзначили вироблення єдиного погляду на концепцію та зміст цих галузей історичного знання, їх теоретичної та методологічної бази. Матеріали конференції було вирішено опублікувати у спецвипуску одного з фахових видань Інституту історії України НАНУ за 2010 р.

А.В.Блануца (Київ),

О.О.Дячок (Дніпропетровськ)

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ШКОЛА-СЕМІНАР «ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА»

Економічна історія в Україні у силу різниці об'єктивних та суб'єктивних причин не набула стійкого інтересу у середовищі сучасних дослідників. На тлі стабільного розвитку економічного напрямку історичних студій у світових наукових осередках українська складова перебуває на фазі становлення та пошуку власної ніші в європейській історіографії. Якщо у світі усталилася практика організації та проведення різноманітних міжнародних форумів, конгресів, конференцій та симпозіумів з економічної історії, то в Україні такі заходи проводяться спорадично.

Певні надії щодо інтенсифікації розвитку економічної історії та привернення інтересу до неї в Україні вселяють зусилля групи дніпропетровських істориків, які вкотре організовують міжнародну конференцію з економічної історії. Так, у листопаді 2007 р., з нагоди свого 10-річчя, кафедра теорії та історії держави і права Академії митної служби України (далі – АМСУ) провела науково-методичну школу-семинар «Історія торгівлі, податків та мита» й видала одноіменний збірник статей учасників цього заходу¹. Спроба виявилася вдалою й було вирішено проводити подібні зустрічі дослідників і надалі. Уже наступного року до роботи школи-семинару приєдналися вчені з Польщі та Росії. Міжнародний характер мали також наступні зібрання.

За цей час у Міністерстві юстиції України було зареєстроване як постійне друковане видання збірник наукових праць із назвою, що вже стала своєрідною візитівкою не лише кафедри теорії та історії держави і права АМСУ, а й поважного наукового центру історико-економічних досліджень: «Історія торгівлі, податків та мита». Вийшли друком перший і другий номери², кожен з яких містить по двадцять три статті, в яких висвітлюються різноманітні аспекти вказаних видів діяльності від античності до наших днів, а також питання історіографії та джерелознавства.

4–5 листопада 2010 р. у стінах Академії митної служби України відбулася IV Міжнародна науково-методична школа-семинар «Історія торгівлі, податків та мита», учасники якої представляли навчальні та академічні заклади України, Польщі й Росії.

У ході роботи було виголошено сімнадцять доповідей, кожна з яких викликала жваві дискусії. *Костянтин Колесников* (Академія митної служби України) проаналізував регулювання афіно-боспорських торговельних відносин у IV–III ст. до н.е. «Забороненим товарам» у контексті державного регулювання торгівлі у ранньосередньовічній Візантії присвятив свою спільну з *Катериною Сорочан* доповідь *Андрій Домановський* (Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна). *Геннадій Виноградов*, (Дніпропетровський національний університет імені О.Гончара (далі – ДНУ)) запропонував гіпотетичну модель митного балансу між Руссю та Західною Європою IX–XI ст. *Олександр Слісаренко* (ДНУ) закликав поміркувати, чим були давньоруські монети: платіжним засобом чи державною символікою? *Лариса Жеребцова* (ДНУ) розглянула митні пільги як засіб обмеження митної системи держави на теренах Великого князівства Литовського. *Олег Дячок* (АМСУ) проаналізував книги судних справ Литовської метрики як джерело з історії митних відносин у Великому князівстві Литовському. Оподаткуванню підданих польських маєтків князів Острозьких присвятив свою доповідь *Віктор Атаманенко* (Національний університет «Острозька академія» (далі – НУОА)). *Андрій Блануца* (Інститут історії України НАН України) за матеріалами 32-ої книги записів Литовської метрики проаналізував документи приватно-правового характеру й аргументовано довів тезу про те, що земля у Великому князівстві Литовському XVI ст. була товаром. *Шимон Казусек* (Келецький гуманітарно-природничий університет імені Яна Кохановського, Польща) звернув увагу на такі ризики, що супроводжували купецьку діяльність у Короні XVII ст., як розбій, злодійство і шахрайство.

Цехова організація міщан Мізоча другої половини XVIII – початку XIX ст. привернула увагу *Миколи Близняка* (НУОА). Митна політика уряду Миколи I на азійських околицях